

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุ ของชาวพุทธในล้านนา

An Analytical Study of Beliefs and Rituals in Worshipping the Buddha's Relics of Buddhists in Lanna

ปธานชัย วายุโชติ¹
Patanchai Wayuchoti¹



บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระธาตุและการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา และเพื่อวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาภาคเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พระบรมธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, พระบรมธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย และพระบรมธาตุเจ้าจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า พระธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเปรียบเสมือนเป็นวัตถุบูชาอันเป็นรูปธรรมที่สุดที่เกี่ยวข้องกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วิธีการบูชาพระธาตุในสมัยพุทธกาลนั้นมิได้กล่าวถึงรูปแบบหรือวิธีการใดไว้ตายตัว แต่จะให้ความสำคัญกับเจตนาของผู้บูชาเป็นที่ตั้ง คือหากบุคคลบูชาด้วยจิตใจเลื่อมใสก็ย่อมได้รับอานิสงส์จากการบูชานั้น ส่วนการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้นเป็นความศรัทธาต่อพระธาตุในฐานะแห่งความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่บรรพบุรุษได้เคารพสืบทอดกันมา และในฐานะแห่งความเป็นวัตถุบูชาอันสูงค่าในพระพุทธศาสนาถือเป็นพระอัฐิของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง โดยพิธีกรรมที่เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาต่อพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ของคนที่ชาวบ้านในพื้นที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานก็คือ พิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นเป็นงานประเพณีอันยิ่งใหญ่ในแต่ละพื้นที่เป็นประจำทุกปี โดยพระธาตุนั้นมีบทบาทและความสำคัญต่อบุคคล ชุมชนและพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ มากมาย ได้แก่ เป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นกุศโลบายให้บุคคลได้ปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องมือขัดเกลากายทางสังคม และเป็นสิ่งที่ช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนทั้งแก่ชุมชนและประเทศ

คำสำคัญ: พระธาตุ, พิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุ, กุศโลบาย, การขัดเกลากายทางสังคม

¹ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

¹ Doctor of Philosophy, Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{*} Corresponding author. Tel. 083-8232766 E-mail: patanchai114@gmail.com



Abstract

The purposes of research are to study the relic and its method of veneration, to investigate the Lanna Buddhist people towards the belief and ritual for the veneration of relics and to analyze the belief and ritual of Lanna Buddhist people towards the relics venerating. The research was conducted by the qualitative research methods that involved with documents and the data of the field study was achieved by the participatory observation and the in-depth interview from people of three provinces such as in Lamphun, Chaing Rai and Chiang Mai.

The results revealed that the relic or Phrathat is a very important object in Buddhism. It epitomizes an object of worship as concrete as possible with relate to the Lord Buddha. There is not an evidence of the relic veneration in the Buddha's time. The veneration depends on the determination of worshiper, that is to say, if a person makes his or her veneration with a strong faith then the fruition would be definitely achieved. According to the relic veneration in Lanna region, the relics are venerated as the national treasure as their ancestors have already followed for generations. In addition, the relic is venerated as the priceless in Buddhism or as it is a representation of the Buddha. The Traditional Bathing on the Buddha's Relic is regarded as the most sacred ceremony for the Buddhist that has long been practiced, which has held as the glorious tradition in each area every year.

The relic or Phrathat plays the important roles toward an individual, communities and Buddhism in various aspects as the religious symbol that creating faith for the Buddhist people. In addition, the relics are also the stratagem of practicing in accord with the Dhamma and as socialization including a successor to the age of Buddhism as well.

Keywords: Phrathat, The Traditional Bathing on the Buddha's Relic, Stratagem, Socialization



ความสำคัญของปัญหา

พระธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะถือเป็นวัตถุธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่หลงเหลือเป็นรูปธรรมที่สุดเพื่อให้บุคคลผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาได้สักการบูชาและน้อมระลึกนึกถึงพระองค์ ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนนิยมกราบไหว้บูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นจากการที่บรรดาชาวพุทธได้เดินทางไปกราบไหว้สักการบูชาพระธาตุเจดีย์ตามวัดวาอารามหรือสถานที่สำคัญในวาระโอกาสต่างๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ช่วงเทศกาลปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ หรือในช่วงประเพณีอันเกี่ยวข้องกับพระธาตุในสถานที่ต่างๆ เช่น ประเพณีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ประเพณีนมัสการและสงฆ์น้ำพระบรมธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย หรือประเพณีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจ้าจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวว่าเมื่อเวลามีงานสมโภชพระบรมธาตุแต่ละคราวก็จะมีประชาชนหลั่งไหลกันมาร่วมทำบุญสงฆ์น้ำกันอย่างคับคั่ง (ธงทอง จันทรางศุ และคณะ, 2534: 288)

ดินแดนล้านนาหรือในปัจจุบันคือพื้นที่บริเวณตอนเหนือของประเทศไทยจำนวน 8 จังหวัด อันได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ถือเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวล้านนามีคติความเชื่อในเรื่องของการบูชาพระธาตุนี้อย่างยาวนานด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งตำนานพระธาตุที่สำคัญต่างๆ ในสมัยอดีตมากมาย เช่น ตำนานพระธาตุหริภุญไชย ตำนานพระบรมธาตุดอยตุง ตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง หรือตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ในสุวรรณภูมิว่า ทรงหามาโปรดชนหลายพวกหลายเหล่า เช่น พวกเมง พวกลัวะ พวกไท และพวกที่อยู่ที่สูงที่ราบมากมายหลายแห่ง ดังเช่นทรงมอบพระเกศาธาตุให้กับพวกที่อยู่ต่ำและพวกที่อยู่สูงก็ประทับรอยพระพุทธรูปไว้ให้สักการบูชาเป็นต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546: 103) ด้วยเหตุนี้ชาวล้านนาจึงมีความเชื่อในเรื่องพลังเหนือธรรมชาติที่แฝงอยู่ภายในองค์พระธาตุนับว่าเกิดจากพุทธานุภาพ เมื่อชาวล้านนามีศรัทธาในพระธาตุแล้วการรวมตัวทางสังคมก็เกิดขึ้น โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นการเฉพาะในวันสำคัญที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือหลายชุมชนกำหนดร่วมกันขึ้น เพื่อเป็นการระลึกถึงประวัติศาสตร์หรือความสำนึกร่วมกันภายใต้พิธีกรรมและความบันเทิงใจในรูปแบบต่างๆ ดังเช่นในช่วงประเพณีเดือน 8 ของชาวล้านนา (ช่วงเดือนพฤษภาคม) อันถือเป็นช่วงเดือนของประเพณีขึ้นธาตุ (เนื่องจากเดือนดังกล่าวเป็นช่วงเดือนที่ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า) ชาวล้านนาจึงมักจะเดินทางออกนอกพื้นที่ของตนเพื่อไปแสวงบุญและสักการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าผ่านพระธาตุเจดีย์ต่างๆ ที่ตนและชุมชนนับถืออยู่ โดยพระธาตุเจดีย์ที่ไปสักการบูชาในโอกาสพิเศษเช่นนี้ก็มักเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญของเมือง เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่จะไปไหว้พระบรมธาตุดอยสุเทพ ผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลำพูนจะไปไหว้พระบรมธาตุ หริภุญไชย ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอจอมทองก็ให้พระบรมธาตุศรีจอมทองเป็นต้น ฐานะแห่งพระธาตุเจดีย์เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องพระธาตุประจำปีเกิดอีกด้วย เช่น คนเกิดปีกุน (หมู) จะไปไหว้พระบรมธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย คนเกิดปีระกา (ไก่) จะไปไหว้พระบรมธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน (สิทธิพร เนตรนิยม, 2552: 117) ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อในเรื่องของการบูชาพระธาตุของชาวล้านนาโบราณที่เป็นที่นิยมแพร่หลายสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น จึงเห็นว่าพระธาตุมีความสำคัญและผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในล้านนามาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนาในพื้นที่ต่างๆ อันเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้านนาเคารพศรัทธากันเป็นอย่างมาก ได้แก่ พระบรมธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน, พระบรมธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย และพระบรมธาตุเจ้าจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา รวมถึงทำให้เห็นถึงความสำคัญของพระธาตุที่มีต่อบุคคล ชุมชนและพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ



วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระธาตุและการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา
3. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา



วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ มัคทายก ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชนทั่วไปในพื้นที่ โดยมีสัดส่วนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

- (1) เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส พื้นที่ละ 3 รูป
- (2) มัคทายกประจำวัด พื้นที่ละ 1 ท่าน
- (3) ผู้นำชุมชน พื้นที่ละ 1 ท่าน
- (4) ปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับพระธาตุ พื้นที่ละ 1 ท่าน
- (5) ประชาชนทั่วไป พื้นที่ละ 6 ท่าน

รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละพื้นที่ๆ ละ 12 รูป/คน และรวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ทั้งสิ้นจำนวน 36 รูป/คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยได้ทำการการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ให้เหมาะสมสอดคล้องกับข้อมูลที่ต้องการสัมภาษณ์

พื้นที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ 1) พระบรมธาตุหริภุญชัย วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 2) พระบรมธาตุดอยตุง วัดพระธาตุดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และ 3) พระบรมธาตุเจ้าจอมทอง วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าวจากการรับรู้ของประชาชนทั่วไปที่มีต่อพระธาตุทั้ง 3 ในฐานะแห่งความเป็นพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์และสำคัญของดินแดนล้านนามาอย่างยาวนาน รวมถึงเป็นพื้นที่ที่มีประเพณีพิธีกรรมการบูชาพระธาตุ (พิธีสงฆ์บูชาพระธาตุ) อันเป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเข้มแข็งยาวนานจนถึงปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ คือ

1.1 ข้อมูลในส่วนของพระธาตุและการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 และคัมภีร์อรรถกถาแปลฉบับภาษาไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับพระชนมายุ 90 พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สวฑฺฒนนมหาเถร) พุทธศักราช 2546 นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

1.2 ข้อมูลในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำราและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำราพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, ตำราพระธาตุเจ้าดอยตุง, ตำราพระบรมธาตุจอมทอง, ตำราอนุศาสนา, ชินกาลมาลีปกรณ์, ตำราสังหนวัติภูมิ, พงศาวดารโยนก ฯลฯ เป็นต้น

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละพื้นที่ในประเด็นต่างๆ คือ

2.1 ข้อมูลในส่วนของความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับพระธาตุและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านที่มาสักการบูชาพระธาตุในพื้นที่ของตน รวมถึงได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแต่ละพื้นที่ตามที่ได้กำหนดขอบเขตไว้แล้วข้างต้น โดยแนวทางในการสัมภาษณ์พูดคุย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและภาษาก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง และการถ่ายภาพนิ่งประกอบการสัมภาษณ์

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีการสงฆ์พระธาตุ ในส่วนของลำดับขั้นตอนพิธีกรรมการสงฆ์พระธาตุในแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมและปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ในงานประเพณีแต่ละพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ (1) ประเพณีสงฆ์พระบรมธาตุหริภุญชัย (2) ประเพณีมัสการและสงฆ์พระบรมธาตุดอยตุง (3) ประเพณีสงฆ์พระบรมธาตุเจ้าจอมทอง รวมถึงสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแบบไม่เป็นทางการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาข้างต้น ทั้งในส่วนของการศึกษาจากภาคเอกสารและการศึกษาภาคสนาม (การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก) มาจัดกระทำโดยรวบรวมประเด็นต่างๆ เข้าด้วยกัน ทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้ทั้งจากภาคเอกสารและภาคสนามมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นที่ศึกษาแล้วนำเสนอเชิงพรรณนา



ผลการวิจัย

1. จากการศึกษาพบว่า คำว่า “พระธาตุ” มักถูกใช้ในบริบทของพระอัฐิหรือกระดูกของบุคคลผู้ที่บรรลุนิพพานขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือบรรลุนิพพานแล้ว ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกและพระปัจเจกพุทธเจ้า โดยเป็นพระอัฐิหรือกระดูกในส่วนที่เหลือจากการถวายเพลิงพระบรมศพหรือพระศพมาแล้ว สำหรับธรรมเนียมการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้านั้นมิได้เริ่มมีมาในยุคสมัยของพระพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบัน ในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็ได้แสดงถึงเนื้อความการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ไว้ด้วยมากมาย ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของการบูชาพระธาตุของพระโคตมพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) เป็นสำคัญ เนื่องจากมีข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับความเป็นมามากกว่าพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ โดยความเป็นมาในการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระโคตมพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน (ดู “มหาปรินิพพานสูตร” ที.ม. (ไทย)10/204/152-10/240/180) โดยเป็นการบูชาพระอัฐิของพระพุทธองค์ผ่านสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่าสถูปเจดีย์ กล่าวคือภายหลังจากที่พระโคตมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้มีการถวายเพลิงพระบรมศพ พร้อมทั้งแบ่งสรรแจกจ่ายพระธาตุหรือพระอัฐิของพระองค์ที่เหลือจากการถวายเพลิงในครั้งนั้นให้แก่บรรดาภิกษุและพราหมณ์ในเมืองต่างๆ จำนวน 8 แห่ง ได้ไปสร้างพระสถูปบรรจุพระธาตุเพื่อทำการสักการบูชาในบ้านเมืองของตนสืบต่อมา ล่วงเลย

มาถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากทั่วมหัพพทวีป จากนั้นก็ได้ส่งสมณทูต 9 สาย ออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ ทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร ซึ่งคาดว่าได้มีการอัญเชิญพระธาตุของพระพุทธเจ้าไปด้วยทุกสาย ทำให้เชื่อว่าพระธาตุของพระพุทธเจ้าได้กระจายไปในนานาประเทศตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (ทศพล จังพานิชย์กุล, 2548: 52)

พระธาตุถือเป็นสิ่งที่มีบทบาทและมีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเปรียบเสมือนเป็นวัตถุบูชาอันสูงสุดที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าอันจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลได้น้อมระลึกถึงพระพุทธองค์และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ รวมถึงยังเป็นเครื่องนำทางในการประกาศพระศาสนาตามที่สมณทูตในสมัยนั้นเมื่อได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ใดก็จะมีสร้างพระสถูปบรรจุพระธาตุเพื่อแสดงให้เห็นถึงการยอมรับนับถือในพระพุทธศาสนาของผู้คนในดินแดนนั้นเป็นต้น (ธาดา สุทธิธรรม, 2542: 1) นอกจากนี้พุทธศาสนายังเชื่อว่า พระธาตุเป็นเสมือนนิมิตในการแสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาของพระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือหากถึงกาลที่ไม่มีผู้คนสักการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าแล้วในโลกนี้ ก็ถือเป็นกาลที่พระพุทธศาสนาจะสูญหาย (อันตรธาน) ไปจากโลกนี้ในที่สุด (อง.เอกก.อ.(ไทย) 32/1/171-172) เกี่ยวกับวิธีการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาก็ได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการที่บุคคลได้ใช้กระทำการบูชาพระธาตุในหลากหลายวิธีการ เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ของหอม การบูชาด้วยการกราบไหว้ การบูชาด้วยการถวายวัตถุสิ่งของต่างๆ การบูชาด้วยการถากถางหญ้าเถวัลย์บริเวณพระธาตุเจดีย์ หรือแม้แต่การบูชาด้วยสิ่งของที่ไม่มีผู้คนปรารถนาเช่นดอกบวบขม (ขุ.วิ. (ไทย) 26/798/91) ก็สามารถนำเอามาบูชาพระธาตุได้ โดยในพระคัมภีร์มักจะเน้นให้เห็นถึงเจตนาของบุคคลผู้บูชาเป็นสำคัญ กล่าวคือบุคคลจะบูชาพระธาตุด้วยวัตถุสิ่งของหรือวิธีการใดก็ได้ เพียงแต่ในขณะที่ได้กระทำการบูชานั้นหากบุคคลมีจิตใจที่เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงก็ย่อมที่จะได้รับอานิสงส์จากการบูชานั้นกันทุกคน โดยอานิสงส์แห่งการบูชาพระธาตุด้วยจิตเลื่อมใสนี้ ในคัมภีร์กล่าวว่า ย่อมนำมาซึ่งความสำเร็จแห่งมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติและเป็นปัจจัยให้เข้าถึงนิพพานสมบัติได้ในที่สุด (ดูรายละเอียดในอุปวาณเถราปทาน ขุ.อป. (ไทย) 32/52-105/129-135; ขุ.อป. (ไทย) 33/122-178/354-361)

2. การบูชาพระธาตุในล้านนา คาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากการรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนนี้ตั้งแต่สมัยอดีต เหมือนดังสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศไทย ที่เชื่อว่าการสร้างพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานไว้ในบ้านเมืองนั้นๆ เพื่อให้ศาสนิกชนได้มีสิ่งเคารพสักการบูชาในฐานะเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2524: 8, 21) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และตำนานพื้นเมืองต่างๆ ของล้านนาทำให้ทราบว่าการบูชาพระธาตุ (จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน) เป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนบ้านเมืองอื่นในดินแดนแถบนี้ โดยเฉพาะความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดียังแสดงให้เห็นว่า พระบรมธาตุหริภุญชัยเป็นต้นแบบ (ปฐมเจดีย์) ของพระธาตุเจดีย์ในล้านนา ยิ่งไปกว่านั้นนักวิชาการหลายท่านยังเชื่อว่าตำนานพระธาตุหริภุญชัยคือตำนานพระธาตุที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยด้วย โดยมีการนำเนื้อหาตำนานมาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ประเภทวังสะ (โดยเฉพาะนาลงกาต) ของลังกา ที่เริ่มเรื่องด้วยพุทธทำนายและปิดท้ายด้วยการแสดงปาฏิหาริย์ของพระธาตุ (ธนธร กิตติกันต์, 2557: 26) ในที่นี้จึงทำให้เชื่อว่าธรรมเนียมประเพณีการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าที่เป็นแบบแผนหรือมีความแพร่หลายของประชาชนในดินแดนแถบนี้ น่าจะเริ่มต้นหรือมีต้นเค้ามูลมาจากการบูชาพระธาตุหริภุญชัยนั่นเอง

ในประเด็นของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระธาตุในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ (1) พระบรมธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

(2) พระบรมธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย (3) พระบรมธาตุเจ้าจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระธาตุในพื้นที่ของตนเป็นอย่างมาก โดยเป็นความเลื่อมใสศรัทธาในฐานะแห่งความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษได้เคารพบูชาสืบมาประการหนึ่ง และในฐานะแห่งความเป็นวัตถุอันสูงค่าในพระพุทธศาสนาแล้วคือเป็นพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง ความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระธาตุในแต่ละพื้นที่เกิดจากความเชื่อที่มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือเป็นความเลื่อมใสศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อตามที่บรรพบุรุษของตนได้มีความเคารพนับถือมาก่อน นอกจากนี้ความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับตำนานและความศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ของพระธาตุ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระธาตุในพื้นที่ของตนมากขึ้น เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์หรือปาฏิหาริย์อันเกิดจากพระธาตุ ชาวบ้านส่วนมากในแต่ละพื้นที่มักจะได้พบเห็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “พระธาตุเสด็จ” หมายถึง การเห็นสิ่งที่มีลักษณะเหมือนดวงไฟหรือลูกไฟกลม มีสีสนั่นต่างๆ ลอยออกมาจากบริเวณที่ประดิษฐานแห่งพระธาตุ (พระธาตุเจดีย์) แล้วเคลื่อนตัวลอยไปในอากาศ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ชาวบ้านในแต่ละพื้นที่กล่าวว่าบรรพบุรุษของตนก็ได้บอกเล่าสืบมา รวมถึงตนเองหรือบุคคลในยุคปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ได้พบเห็นอยู่บ้าง ผลจากการศึกษาทำให้ทราบว่าชาวบ้านในเขตอำเภอจอมทองเป็นผู้ที่พบเหตุการณ์ดังกล่าวมากที่สุดหรือคิดเป็นร้อยละ 90 ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (ประมาณ 10 คน) นอกจากนี้ความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับคติเรื่องพระธาตุปีเกิดก็มีส่วนทำให้ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระธาตุของตนด้วย แต่จากการศึกษานั้นพบว่าชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องพระธาตุปีเกิดมากเท่าไร กล่าวคือชาวบ้านกล่าวว่าแม้ไม่มีคติเรื่องพระธาตุปีเกิดพวกตนก็นับถือพระธาตุในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองหรือในฐานะพระอัฐิของพระพุทธเจ้าตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาและที่บันทึกไว้ในตำนาน บางครั้งจะพบว่าชาวบ้านส่วนมากในแต่ละพื้นที่ก็ยังไม่ทราบว่าพระธาตุในพื้นที่ของตนเป็นพระธาตุประจำของผู้ที่เกิดปีอะไรตามคติความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิด นอกจากนี้ชาวพุทธในแต่ละพื้นที่ยังมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเคารพศรัทธาต่อพระธาตุของตนที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ “พิธีกรรมสงฆ์น้ำพระธาตุ” โดยชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ได้จัดให้มีขึ้นเป็นประจำประเพณีประจำปีอันยิ่งใหญ่ในทุกปี โดยในงานประเพณีดังกล่าวจะมีพิธีกรรมต่างๆ มากมาย ทั้งการทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ การฟังเทศน์ฟังธรรม พิธีตักน้ำทิพย์ พิธีแห่พระธาตุ พิธีห่มผ้าพระธาตุ การทำวัตรสวดมนต์เจริญภาวนา ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่นการแสดงทางวัฒนธรรม การแสดงดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน รวมถึงการแสดงมหรสพต่างๆ มากมาย เป็นต้น

3. จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งในส่วนของพระธาตุและการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา และในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดดังกล่าวได้คือ

1) จุดมุ่งหมายในการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนานั้น เพื่อเป็นการน้อมนำให้บุคคลได้ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ เพราะการที่ได้ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้บุคคลระลึกนึกถึงพระธรรมคำสอนและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย (ม.ม.อ. (ไทย) 21/2/210) อันเป็นการเสริมสร้างศรัทธาของบุคคลให้มีต่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นเหตุให้บุคคลน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนอันดีงามต่างๆ ของพระพุทธองค์มาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือเป็นการใช้อามิสบูชาเพื่อน้อมนำไปสู่สัมมบูชานั่นเอง ส่วนจุดมุ่งหมายในการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการใหญ่ๆ คือ (1) เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าหรือการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี (2) เพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจให้แก่ตนเอง และ (3) เพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลหรือเป็นบุญกุศลให้แก่ตนเอง

2) วิธีการบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีการกำหนดเป็นรูปแบบหรือกฎเกณฑ์ตายตัวว่า จะต้องบูชาด้วยวัตถุสิ่งของหรือรูปแบบวิธีการใด เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับการที่บุคคลผู้นั้นจะต้องมีเจตนาที่ดี คือมีจิตเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า หรือมีความปรารถนาที่จะบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงเป็นสำคัญ ส่วนวิธีการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนามีความคล้ายคลึงกับการบูชาพระธาตุในสมัยพุทธกาล คือเป็นการบูชาพระธาตุผ่านพระสถูปเจดีย์เป็นส่วนมาก (ยกเว้นพระบรมธาตุจอมทอง แต่ก็ยังมีลักษณะใกล้เคียงแห่งความเป็นพระสถูปคือประดิษฐานในมณฑป) โดยชาวพุทธส่วนใหญ่จะบูชาพระธาตุด้วยดอกไม้ธูปเทียน รวมถึงการสวดบทบูชาพระธาตุและการเดินเวียนประทักษิณรอบพระธาตุเจดีย์ นอกจากนี้ยังมีการบูชาพระธาตุด้วยพิธีการสงฆ์พระธาตุที่จัดเป็นงานประเพณีอันยิ่งใหญ่ภายในชุมชน

3) อาณิสสการบูชาพระธาตุในพุทธศาสนา คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวว่า ย่อมทำให้บุคคลผู้นั้นเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วจะได้เสวยวิบากจากการบูชาพระธาตุด้วยจิตเลื่อมใส ทั้งในส่วนของมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ รวมถึงเป็นปัจจัยให้เข้าถึงนิพพานสมบัติได้อีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าในคัมภีร์มักแสดงให้เห็นการได้รับอาณิสสจากการบูชาพระธาตุนี้เมื่อบุคคลผู้นั้นตายจากโลกนี้ไปแล้ว กรณีของอาณิสสการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้น จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถทราบได้ในส่วนของผลอันเกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นหลัก กล่าวคือทำให้เกิดความรู้สึกละสบายใจ เกิดความปิติเบิกบานใจ เกิดมีกำลังใจที่จะกระทำความดีหรือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือมีความคิดว่าหากกราบไหว้บูชาพระธาตุนี้ย่อมจะส่งเสริมให้เกิดความเป็นสิริมงคลหรือเป็นบุญกุศลติดตัวแก่เขาไปทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า

นอกจากนี้พระธาตุยังมีความสำคัญต่อชาวพุทธในล้านนาหรือต่อชุมชนแต่ละพื้นที่หลายประการ คือ (1) เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา กล่าวคือพระธาตุเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เมื่อชุมชนใดมีความเคารพศรัทธาต่อพระธาตุแล้ว ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงการยอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวในบ้านเมืองนั้นโดยปริยาย (2) เป็นเครื่องสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา กล่าวคือพระธาตุเป็นสิ่งที่มียุทธิพลในการทำให้บุคคลระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าได้เป็นเบื้องต้น และเมื่อบุคคลระลึกถึงพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมระลึกนึกถึงพระธรรมและพระสงฆ์สาวกด้วย อันเป็นเหตุให้บุคคลเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ต่อมา (3) เป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม กล่าวคือการทำที่ชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระธาตุนั้น ย่อมทำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ อันเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อม สำนวณระวัง หรือไม่กระทำการอันไม่เหมาะสมต่าง ๆ แก่พระธาตุ และเมื่อบุคคลมีความเคารพในพระธาตุก็ย่อมเป็นเหตุให้ระลึกนึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วย เมื่อระลึกนึกถึงธรรมของพระพุทธองค์บ่อย ๆ ก็เป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ตามมา (4) เป็นเครื่องมือขัดเกลากายทางสังคม กล่าวคือพระธาตุเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันเป็นบ่อเกิดแห่งบรรทัดฐานหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ดีงาม รวมถึงเป็นสิ่งที่คอยขัดเกลากายหรือโน้มน้าวจิตใจให้บุคคลเกิดความเชื่อและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และปลูกจิตสำนึกที่ดีงามต่าง ๆ ทั้งในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้นั้นในสังคมให้เกิดมีขึ้นอย่างยั่งยืน (5) เป็นสิ่งสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา กล่าวคือหากบุคคลยังมีความเคารพศรัทธาและสักการบูชาพระธาตุอยู่ ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นการเคารพศรัทธาพระธาตุย่อมเป็นเหตุให้บุคคลมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันจะทำให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้ยั่งยืนสืบไป



สรุป อภิปรายผล

พระธาตุถือเป็นวัตถุที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเปรียบเสมือนเป็นสิ่งอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปธรรมที่สุดในการน้อมระลึกถึงพระพุทธองค์ การบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนาเป็นการบูชาพระอัฐิของพระพุทธเจ้าผ่านสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “สถูป” ภายหลังจากการถวายเพลิงพระบรมศพหลังพุทธปรินิพพาน โดยจุดมุ่งหมายของการบูชาพระธาตุในพุทธศาสนานั้นก็เพื่อเป็นการน้อมระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ ส่วนวิธีการบูชาพระธาตุนั้นก็มีหลากหลายวิธี ไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ตายตัว แต่โดยส่วนมากแล้วก็จะเป็นการบูชาด้วยดอกไม้ ของหอมหรือสิ่งของที่ตนปรารถนาจะบูชาต่อพระพุทธเจ้าตามแต่เจตนา ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวถึงอาณิสส การบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าว่า ย่อมนำมาซึ่งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและเป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งนิพพานสมบัติได้ด้วย หากบุคคลผู้บูชานั้นบูชาด้วยจิตใจเลื่อมใสและบริสุทธิ์

การบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้น เป็นการบูชาพระธาตุผ่านสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่าสถูป เหมือนดังที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเช่นเดียวกัน แต่ปัจจุบันจุดมุ่งหมายในการบูชาก็ย่อมที่จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่แนวคิดและเจตนาของแต่ละบุคคล เช่น บางคนบูชาเพราะถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ บางคนบูชาเพราะบรรพบุรุษบูชากันมา บางคนบูชาเพราะต้องการกำลังใจ บางคนบูชาเพราะต้องการความเป็นสิริมงคลเป็นบุญกุศลติดตัว ฯลฯ แต่เมื่อกล่าวโดยรวมแล้ว ผู้คนส่วนใหญ่ในแต่ละพื้นที่จะมีแนวคิดหรือจุดมุ่งหมายในการบูชาแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นหลักๆ คือ (1) เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา (2) เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจให้แก่ตนเอง (3) เพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลหรือเป็นบุญกุศลให้แก่ตนเอง เมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นว่าชาวบ้านหรือประชาชนในแต่ละพื้นที่ มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในพุทธาณูภาพของพระธาตุเป็นอย่างมาก การกราบไหว้บูชาพระธาตุนั้นจึงเปรียบเสมือนเป็นการกราบไหว้พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองให้เขาเหล่านั้นเกิดความสุขเกิดสิริมงคลแก่ชีวิต หรือช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ออกไปจากชีวิตได้ ซึ่งหลักการแนวคิดดังกล่าวทั้งหมดอาจสามารถสรุปลงในประเด็นที่ว่า จุดมุ่งหมายต่างๆ ในการบูชาเหล่านี้ ย่อมเกิดจากการที่ผู้บูชามีความเลื่อมใสศรัทธาและระลึกนึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ว่าสามารถจะช่วยบำบัดทุกข์อันวุ่นวาย และเป็นแสงสว่างชี้ทางให้กับชีวิตพวกเขาได้ประการหนึ่ง ดังนั้นการบูชาจึงเป็นเหตุให้บุคคลได้ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นเบื้องต้น เปรียบเสมือนกับจุดมุ่งหมายการบูชาในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

ส่วนวิธีการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนาก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับการบูชาพระธาตุที่ถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล คือประชาชนส่วนมากจะบูชาด้วยดอกไม้ ของหอมหรือสิ่งของประณีตต่างๆ ตามแต่เจตนาของตน แต่ที่เพิ่มขึ้นมาจนกลายเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่มีความเป็นมาตรฐานเหมือนกันในทุกพื้นที่ก็คือ การบูชาด้วยการสวดบทบูชาพระธาตุและการเดินเวียนเทียนประทักษิณรอบพระธาตุเจดีย์ ซึ่งในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงวิธีการบูชาเช่นนี้ ส่วนที่พิเศษขึ้นมาอีกก็คือพิธีกรรมการสงฆ์นำพระธาตุ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่ได้จัดทำขึ้นตามความเหมาะสมตามยุคสมัย ซึ่งถือเป็นวิธีการบูชาพระธาตุที่ทำร่วมกันของคนหมู่มากหรือเป็นพิธีกรรมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ในส่วนนี้อาจแตกต่างจากในสมัยพุทธกาลที่ยังไม่มีการจัดรูปแบบพิธีการในการบูชาพระธาตุที่เป็นไปในลักษณะของการรวมตัวของคนในชุมชนเช่นนี้นัก เพราะส่วนมากคัมภีร์จะกล่าวถึงการบูชาที่เป็นแบบเฉพาะบุคคลเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะพิธีกรรมสงฆ์นำพระธาตุที่ทำร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือชุมชนยังไม่พบว่ามีกล่าวถึง

ส่วนอันสืบจากการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้น จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล แม้จะได้คำตอบที่หลากหลายแต่ก็สามารถสรุปลงได้ว่า การบูชาพระธาตุนี้ย่อมส่งผลให้เกิดความสุขใจ ความสบายใจและทำให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งในส่วนนี้ถือเป็นอันสืบสืบทอดที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทันที ทั้งก่อน/ในขณะและหลังจากการบูชาแล้ว โดยเราอาจไม่สามารถกล่าวได้ทีเดียวว่าการบูชานั้นจะทำให้บุคคล ได้ถึงซึ่งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติหรือนิพพานสมบัติดังที่กล่าวในคัมภีร์ แต่ก็สามารถพิจารณาได้ว่า เมื่อบุคคลบูชาพระธาตุด้วยจิตใจเลื่อมใส ก็ย่อมทำให้เกิดความสุขสบายใจ เกิดจิตใจที่เป็นบุญกุศล อีกทั้ง การบูชาพระธาตุนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อบุคคลระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าด้วยจิตใจ เลื่อมใสศรัทธาอย่างแท้จริงแล้ว ก็ย่อมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมและปฏิบัติตามธรรมของ พระพุทธองค์ในที่สุด ซึ่งเมื่อผู้ปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธองค์แล้วก็ย่อมที่จะสามารถประสบกับมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติหรือนิพพานสมบัติได้อย่างแน่นอน

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ถึงเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนาก็ยังทำให้ทราบว่าพระธาตุนั้นมีบทบาทและความสำคัญต่อบุคคล ชุมชนและพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น เป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นกุศโลบายให้บุคคลได้ปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม รวมถึงเป็นสิ่งที่ช่วยสืบทอดอายุ พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนทั้งแก่ชุมชนและประเทศชาติ



ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมเพิ่มเติมอันจะเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานประเพณี สรงน้ำพระธาตุในแต่ละพื้นที่ นอกเหนือจากพิธีกรรมทั่วไปที่มีอยู่แล้วเป็นประจำทุกปี เช่น ควรจัดกิจกรรม การสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ซึ่งอาจจะจัดเพิ่มเติมในวันงานวันเดียว หรือจัดเป็นกิจกรรมก่อนวันงาน ประเพณีก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม เพราะจะเป็นการสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งหวังให้บุคคลได้ใช้อามิสบูชา (การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ) เป็นปัจจัยไปสู่ปฏิบัติบูชาหรือการปฏิบัติตาม ธรรมะของพระพุทธองค์

1.2 ทางวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการประสานงานหรือร่วมมือกัน ในการที่จะช่วยส่งเสริม ให้เกิดกิจกรรมที่จรรโลงหรือส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้เป็นกิจกรรมหรือโครงการที่สำคัญที่มีประจำทุกๆ ปี ในช่วงประเพณีพิธีกรรมการสรงน้ำพระธาตุ เช่น กิจกรรมแข่งขันตอบปัญหาทางด้านพระพุทธศาสนา การประกวดสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ การประกวดเขียนเรียงความหรือการวาดภาพที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรืออาจจัดเป็นสัปดาห์พระพุทธศาสนา มีการประกวด แข่งขัน แสดงธรรม หรือให้ความรู้ทางด้าน พระพุทธศาสนาหรือความรู้เกี่ยวกับพระธาตุในด้านต่างๆ ซึ่งการจัดกิจกรรมหรือโครงการดังกล่าว จะเป็น การช่วยกระตุ้นให้ประชาชนหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงความสำคัญของประเพณีสรงน้ำ พระธาตุเพิ่มมากขึ้น และช่วยส่งเสริมกิจการทางพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

1.3 ควรจัดให้มีพื้นที่แสดงนิทรรศการหรือพื้นที่ให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ของพระธาตุหรือพิธีกรรมการบูชาพระธาตุแก่บุคคลทั่วไป เพราะปัจจุบันมีผู้มาร่วมงานประเพณีจากภูมิภาค หรือจังหวัดต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนมากอาจจะยังไม่ทราบถึงประวัติความเป็นมา พิธีกรรมหรือความสำคัญ ของพระธาตุในเรื่องต่างๆ เท่าที่ควร

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาในเรื่องของความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระธาตุในแต่ละพื้นที่ โดยเป็นการแบ่งช่วงอายุของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์หรือในการวิจัย เพื่อให้สามารถได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนมากขึ้นในเรื่องของความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับพระธาตุที่มีความสัมพันธ์กับพื้นฐานทางด้านอายุของชาวพุทธในแต่ละชุมชนที่คัดเลือกเป็นพื้นที่ศึกษา

2.2 ควรทำการศึกษาถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการแก้ไขและส่งเสริมให้เกิดหลักการปฏิบัติที่เหมาะสมในการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์สอดคล้องกับแนวทางแห่งพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น



เอกสารอ้างอิง

- ทศพล จักรพันธ์กุล. (2548). *พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ*. กรุงเทพฯ: คอมม่า.
- ธงทอง จันทรางศุ และคณะ. (2534). *มหาธาตุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนธร กิตติกันต์. (2557). *มหาธาตุ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2542). *สถาปัตยกรรมไทย*. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). *ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. (2524). *พระเจดีย์ในลานนาไทย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิทธิพร เนตรนิม. (2552). *พระธาตุ: กุศลหลักในพุทธศาสนา หมายความว่าทางภูมิศาสตร์ในอุดมคติถึงเครือข่ายชุมชนล้านนาในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน*. เชียงใหม่: บริษัทธารปัญญา.